

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

САФОНОВ ІВАН ПЕТРОВИЧ

УДК 349.42

**ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
АГРАРНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ**

Спеціальність: 12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2007

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі аграрного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, професор, **Жушман Віктор Павлович**, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри аграрного права.

Офіційні опоненти:

- доктор юридичних наук, професор, **Бобкова Антоніна Григорівна**, Донецький національний університет, завідувача кафедрою господарського права

- кандидат юридичних наук, доцент, **Гуревський Володимир Климентійович**, Одеська національна юридична академія, доцент кафедри аграрного, земельного і екологічного права

Провідна установа – Одеський юридичний інститут Харківського Національного університету внутрішніх справ, кафедра цивільного і трудового права, Міністерство внутрішніх справ України, м. Одеса

Захист відбудеться 22 травня 2007 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано 20 квітня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Спасибо-Фатєєва І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. За роки незалежності України на селі здійснилися глибокі структурні реформи, докорінно перебудовано земельні й майнові відносини, створено організаційно-правові структури ринкового спрямування на основі приватної власності на землю, індивідуальної, сімейної й колективної форм організації праці. Проте ці та інші реформаторські перетворення ще не закінчені і знаходяться в стадії активного процесу. Завершити їх своїми силами й коштами аграрний сектор не в змозі, а тому для сільського господарства надзвичайно важливими є постійна державна підтримка і стимулювання його розвитку.

Останнім часом у країні були здійснені певні кроки по формуванню правової бази регламентації державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Водночас практика застосування аграрного законодавства свідчить, що належного механізму й системи державного регулювання такої підтримки не існує. Неповнота систематизації, суперечливість, декларативність більшості положень законодавства щодо цього питання зумовлюють необхідність удосконалення нормативно-правової бази регламентування зазначеної політики держави, що є надзвичайно важливим при вступі України в СОТ і ЄС.

Названі питання поки що недостатньо вивчені й висвітлені в юридичній науці і досліджувалися переважно з економічної точки зору в працях таких учених-економістів, як В.М. Алексєйчук, А.Г. Борщ, Ю.Д. Білик, П.І. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, С.І. Мельник, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та ін. Такі вчені-юристи, як А.І. Берлач, В.М. Єрмоленко, П.Ф. Кулинич, О.О. Погрібний, Т.П. Проценко, В.І. Семчик, А.М. Статівка, В.З. Янчук та інші, аналізували окремі правові сторони державної підтримки аграрних товаровиробників. Однак комплексного наукового дослідження цієї проблеми в Україні не провадилася. Поза увагою дослідників залишилися такі її сторони, як поняття і правовий режим, напрямки, регулювання окремих видів державної підтримки аграрних товаровиробників та інші її важливі аспекти. А це свідчить, що розв'язання проблем удосконалення законодавства про державну підтримку сільського господарства і забезпечення належного функціонування й розвитку відносин між аграрними товаровиробниками й державою залишається актуальним, доцільним і потребує проведення поглибленого вивчення в обсязі дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає основним напрямкам державної політики України в галузі підвищення ефективності сільського господарства в сучасних умовах. Робота виконана відповідно до плану науково-дослідницьких робіт кафедри аграрного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого в межах державної цільової комплексної програми “Удосконалення господарських відносин в умовах ринкової економіки (економіко-правовий аспект)” № 0186.0.070869).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертації є розробка нових наукових положень і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання державної підтримки аграрних товаровиробників на підставі комплексного аналізу існуючих наукових положень, законодавства, правозастосовчої практики України, розвинутих зарубіжних країн – Іспанії, Італії, Канади, США, Франції, Японії – та деяких країн ближнього зарубіжжя.

Мета дисертаційного дослідження визначила наступні завдання наукового пошуку:

- сформулювати поняття “державна підтримка сільського господарства”, окреслити функції такої підтримки та їх ознаки;
- з’ясувати сутність і принципи державної підтримки аграрних товаровиробників;
- визначити поняття “юридична природа ціни”, “цінова політика” й “ціноутворення”;
- обґрунтувати особливості застосування ціни на окремі види сільськогосподарської продукції як заходу державної підтримки аграрних товаровиробників;
- виявити роль і значення лізингу в системі видів державної підтримки сільського господарства;
- дослідити й обґрунтувати необхідність кредитування як виду державної підтримки аграрних товаровиробників;
- охарактеризувати державну заставну закупівлю сільськогосподарської продукції, зокрема зерна, та її значення в державній підтримці аграрних товаровиробників;
- запропонувати заходи по вдосконаленню законодавства щодо регулювання державної підтримки сільського господарства.

Об’єктом дослідження виступає аграрне та інше законодавство України, що регламентує державну підтримку аграрних товаровиробників, відповідне законодавство деяких зарубіжних країн, а також практика застосування його в даній сфері.

Предметом дослідження є врегульовані нормами права суспільні відносини, пов’язані зі здійсненням державної підтримки аграрних товаровиробників.

Методи дослідження. При написанні роботи застосовувалися такі методи наукового пізнання: діалектичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, аналітико-синтетичний. При дослідженні правової природи державної підтримки аграрних товаровиробників застосовувався діалектичний метод. За допомогою формально-логічного визначено поняття правового регулювання державної підтримки аграрних товаровиробників, ціни як юридичної категорії, політики цін і ціноутворення. Порівняльний та аналітико-синтетичний методи допомогли опрацювати значну кількість літературних і нормативних джерел, установити їх особливості і значення в регламентуванні відносин у сфері державної підтримки аграрних товаровиробників.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням питань правового регулювання державної підтримки аграрних

товаровиробників, на підставі якого обґрунтовані нові наукові положення законодавства в цій царині суспільних відносин. Наукова новизна одержаних результатів знаходить свій прояв у таких теоретичних положеннях і висновках дисертації:

– уперше сформульовано поняття “державна підтримка сільського господарства”, під якою слід розуміти законодавчо закріплені організаційні, економічні та правові механізми, завдяки яким аграрним товаровиробникам надається державна допомога компетентними органами з метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку й забезпечення продовольчої безпеки населення;

– удосконалено визначення поняття “функції державної підтримки сільського господарства” як конкретних дій держави в особі уповноважених органів, що різняться між собою за предметом, змістом урегульованого єдиним законодавством впливу суб’єкта на об’єкт, а також уточнено і з’ясовано ознаки останніх;

– уперше тлумачиться поняття “ціна як юридична категорія”, а також “цінова політика” й “система ціноутворення”;

– уперше аргументовано висновок про необхідність створення умов для стимулювання банків у напрямку пільгового кредитування інвестицій у сільське господарство;

– обґрунтовано необхідність розробки положення “Про міжвідомчу комісію по розробці умов оптимізації цінового співвідношення між продукцією сільського господарства та інших галузей економіки України”;

– уточнено поняття лізингу як економіко-правової категорії та запропоновано його закріплення в чинному законодавстві;

– запропоновано внести зміни й доповнення до Законів України “Про державну підтримку сільського господарства” і “Про зерно та ринок зерна в Україні”, а також рекомендується прийняття законів України “Про аграрний лізинг”, “Про формування продовольчих та інших фондів сільськогосподарської продукції для забезпечення публічних потреб”, “Про захист вітчизняного товаровиробника від імпортних поставок” та ін.;

– додатково обґрунтовано нагальну потребу у створенні Аграрного банку.

Практичне й теоретичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційної роботи в процесі нормотворчої діяльності з метою розвитку й удосконалення законодавства про державну підтримку аграрних товаровиробників. Положення дисертації можуть застосовуватись у науково-дослідницькій роботі. Можливе їх використання і в навчальному процесі, а також для підготовки навчальних посібників, розробки навчально-методичних матеріалів, призначених для студентів юридичних закладів.

Окремі положення й висновки, сформульовані в дисертаційній роботі, мають дискусійний характер і можуть послужити підґрунтям для подальших пошуків і наукових досліджень.

Прикладний характер дослідження дозволяє використовувати його результати безпосередньо в процесі здійснення державної підтримки аграрних товаровиробників.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, розглядалися й обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

Основні положення дисертаційної роботи викладено в чотирьох статтях, які опубліковані в наукових фахових виданнях України, та трьох тезах виступів на конференціях: науково-практичній конференції “Актуальні проблеми правознавства” (Харків, 1-2 березня 2006 р.); міжнародній науковій конференції “Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавства України: перспективи у XXI ст.” (Біла Церква, 27-28 квітня 2006 р.); науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів (Харків, 26-27 червня 2006 р.).

Теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, використовуються в навчальному процесі Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані в дисертації, знайшли відбиття в чотирьох наукових статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях з юридичних наук, затверджених Вищою атестаційною комісією України, трьох тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Структура поданої до захисту роботи зумовлена її предметом і завданнями дослідження, а також логічним і послідовним розкриттям теми дисертації й викладенням результатів дослідження. Вона складається зі вступу, двох розділів, які містять сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, у тому числі основного тексту – 183 сторінки. Загальна кількість використаних джерел – 279 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено предмет, мету й завдання дослідження, сформульовано положення, винесені на захист, визначено теоретико-методологічну базу дослідження. Окреслено також теоретичне і практичне значення отриманих результатів роботи, які зумовлюють наукову новизну дисертаційного дослідження.

Розділ перший “Загальна характеристика правового регулювання державної підтримки аграрних товаровиробників” складається із трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. “Поняття й функції державної підтримки суб’єктів аграрного виробництва”* на підставі детального аналізу законодавства і практики його застосування зроблено висновок, що ринковим умовам притаманне не державне управління, а певний вплив держави на

аграрне виробництво переважно на засадах використання економічних заходів і методів. Основним складником такого впливу є державна підтримка аграрних товаровиробників. Сучасна державна підтримка сільського господарства полягає у зміцненні аграрного виробництва, забезпеченні розширеного відтворення продукції рослинництва і тваринництва.

Представлено огляд історії розвитку законодавства про державну підтримку сільського господарства з часу проголошення України незалежною державою, який поділено на три етапи. Перший розпочався на початку 90-х років XX ст. і продовжувався до кінця 2000 р. Аналіз законів і підзаконних актів цього періоду розвитку законодавства про державну підтримку сільського господарства характеризується тим, що в цей час формуються задекларовані складники такої підтримки, які передбачають використання економічних методів, що охоплюють бюджетне фінансування, дотування й компенсації, пільгове кредитування, списання заборгованості сільськогосподарських підприємств.

Із прийняттям Закону України від 18 січня 2000 р., № 2238-III “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років” розпочався другий етап розвитку законодавства щодо державної підтримки сільського господарства. Цим Законом закріплено обов’язкове страхування ризиків при виробництві сільськогосподарської продукції, удосконалення механізму кредитування аграрних товаровиробників, правило щодо мінімального розміру видатків Державного бюджету України на розвиток сільського господарства.

У цей період в Україні приймаються й інші Закони (від 4 липня 2002 р., № 37-IV “Про зерно та ринок зерна в Україні”; від 24 грудня 2004 р., №1870- IV “Про молоко та молочні продукти”), що забезпечують певну державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників і суттєвий рівень їх захисту від зовнішньої конкуренції. Проте, незважаючи на деяке покращання ситуації на селі, практика довела недостатню ефективність приписів названих законів.

Важливу роль у створенні правового підґрунття щодо надання державної підтримки сільському господарству відіграє Закон України від 24 червня 2004 р., №1877- IV “Про державну підтримку сільського господарства України”, з прийняттям якого розпочато (і який триває до цього часу) третій етап розвитку законодавства щодо державної підтримки аграрних товаровиробників. Законом України від 18 жовтня 2005 р., №2982- IV “Про основні засади державної політики на період до 2015 року” закріплені положення стосовно формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової й бюджетної політики забезпечення регіональних внутрішньогалузевих і міжгалузевих економічних відносин. Накреслено також шляхи розвитку сільськогосподарського виробництва з урахуванням вимог до СОТ, зокрема, запровадження механізмів державної підтримки системи іпотечного кредитування та ін.

Розглядається також сучасний зарубіжний досвід підтримки сільського господарства. Наведено приклади з державної підтримки на законодавчому рівні РФ, США, Японії та інших країн

близького й дальнього зарубіжжя.

На підставі узагальнення наведених визначень зроблено висновок, що функції державної підтримки сільського господарства – це конкретні дії держави в особі уповноважених органів, що різняться між собою за предметом, змістом, урегульованим чинним законодавством, впливом суб'єкта на об'єкт. Функції державної підтримки сільського господарства мають характерні ознаки: вони є зовнішнім вираженням права держави; державна підтримка здійснюється від імені держави уповноваженими органами; засоби державної підтримки мають державно-владний, організуючий характер; вони здійснюються з використання правових, фінансово-економічних та соціальних засобів впливу на аграрне виробництво.

Підтримка державного сільського господарства має за мету здійснення основних функцій, а саме: 1) забезпечення продовольчої безпеки (мається на увазі забезпечення населення продуктами харчування за рахунок власних резервів), яке є важливим складником національної безпеки; 2) гарантування стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції аграрними товаровиробниками; 3) створення гарантій для зайнятих суб'єктів у сільському господарстві з урахуванням його специфіки, пов'язаної із сезонністю й залежністю від природи, необхідної інфраструктури й підтримки родючості ґрунтів порівняно з вартістю кінцевого продукту.

Сформульовано поняття державної підтримки сільського господарства. Сьогодні на законодавчому рівні не існує чіткого визначення такого поняття. Наведено авторське трактування державної підтримки сільського господарства: це законодавчо закріплені економіко-фінансові, організаційні, правові механізми, завдяки яким аграрним товаровиробникам надається державною необхідна фінансова допомога в особі компетентних органів з метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку й забезпечення продовольчої безпеки населення. Цим визначенням пропонується доповнити Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”.

Наголошується, що норми, закріплені в Законах України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві”, “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років”, “Про державну підтримку сільського господарства України”, “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”, становлять комплексний інститут правового регулювання державної підтримки сільського господарства такої галузі права, як аграрне право України.

У підрозділі 1.2. “Сутність і принципи державної підтримки аграрних товаровиробників” робиться висновок, що складниками державної підтримки сільського господарства є певні напрямки діяльності відповідних органів держави, які використовують економічні методи, а також здійснюють організаційні заходи, що й визначає сутність державної політики стосовно аграрних товаровиробників; це фінансова, кредитна, цінова й організаційно-правова підтримки.

Фінансова державна підтримка – це здійснення в державі аграрної реформи, що потребує подальшої розробки і правового зміцнення фінансової системи, яка була б адекватною ринковому розвитку аграрного виробництва й базувалася на докорінних змінах фінансового інструментарію (субсидії, дотації), спроможного забезпечити ефективне й стає функціонування сільськогосподарських підприємств.

Кредитна державна підтримка аграрних товаровиробників характеризується тим, що ефективність бюджетного фінансування значно підвищується за умови тісної взаємодії бюджету і кредиту, особливо кредиту, наданого банківськими установами. Важлива роль тут відводиться кредитній субсидії, яка полягає в субсидуванні частини плати (відсотків) державою за використання короткострокових і середньострокових кредитів, наданих банками в національній валюті України. Важливо, щоб держава реалізувала низку заходів організаційного характеру, для чого необхідно: відновити діяльність колишнього спеціалізованого аграрного банку “Україна”; збільшити поряд з комерційними кількість кооперативних банків, які надавали б кредити товаровиробникам на прийнятних для них умовах; посилити роботу по створенню нових видів кредитних установ і активізувати діяльність введених у практику господарювання відповідних їм інститутів, як-то земельні банки, регіональні кооперативні банки, кредитні спілки та ін.

Цінова державна підтримка аграрних товаровиробників зумовлюється тим, що ефективність сільськогосподарського виробництва залежить не лише від кількості виробленої продукції, а й від ціни, за якою вона буде реалізована. Для аграрних товаровиробників ціни на продукцію, роботи, послуги формуються на підставі попиту і пропозиції з урахуванням державної підтримки на основі галузевих нормативних витрат і норм прибутку в середньому по народному господарству. Державна цінова підтримка аграрних товаровиробників полягає: а) у стабілізації цін на біржовому ринку через запровадження механізму інтервенційних закупівель і продаж у разі несприятливої кон’юнктури на ринку; б) у відшкодуванні аграрним товаровиробникам різниці між регульованими й діючими цінами на окремі види продукції; в) у щомісячній індексації орієнтованих стартових закупівельних цін з метою забезпечення паритетності економічних відносин аграрних товаровиробників з підприємствами інших галузей економіки; г) у гарантуванні права наступного продажу заставного зерна (іншої продукції) за ринковими цінами у випадку перевищення рівня заставних цін; д) у контролі за монопольними проявами на формування цін на матеріально-технічні ресурси, послуги, що надаються сільськогосподарським підприємствам.

Організаційно-правову державну підтримку аграрних товаровиробників слід пов’язувати насамперед з організацією розвиненої інфраструктури аграрного ринку і створенням ефективної правової бази його функціонування.

На думку автора, державна підтримка аграрних товаровиробників за своєю сутністю й завданнями повинна здійснюватися за чітко визначеними й обґрунтованими принципами. Це

дозволить створити належні умови для такої підтримки, яка буде спроможна гнучко реагувати як на зміни зовнішнього середовища, так і на процеси, що відбуваються в суспільстві. Аналіз цих принципів дає можливість відповісти на запитання : яким чином і на яких засадах здійснюється підтримка аграрних товаровиробників державою?

Наводяться наступні принципи: 1) аграрний протекціонізм; 2) законність; 3) гласність; 4) узгодженість і взаємодоповнення; 5) контроль; 6) соціальна справедливість.

У підрозділі 1.3. **“Напрями державної підтримки аграрних товаровиробників і загальна характеристика її правового регулювання”** проведено поглиблене вивчення напрямків функціонування такої підтримки. Підкреслюється, що напрями державної підтримки аграрних товаровиробників досліджуються з урахуванням приписів чинного законодавства України.

Доводиться, що напрями державної підтримки аграрних товаровиробників в Україні охоплюють державну підтримку: а) в галузі матеріально-технічного забезпечення аграрних товаровиробників; б) їх доходів через державне регулювання цін на сільськогосподарську продукцію; в) шляхом здійснення державних заставних закупівель; г) через механізми кредитування й дотування аграрних товаровиробників; д) шляхом проведення в життя особливої податкової політики в аграрній сфері; е) у сфері страхування ризиків аграрного виробництва.

Розглянуто зміст окремих напрямків такої підтримки. Зазначається, що деякі напрями державної підтримки аграрних товаровиробників лише частково врегульовані на законодавчому рівні, а тому потребують відповідного правового забезпечення.

Розділ другий **“Правова регламентація окремих видів (форм) державної підтримки аграрних товаровиробників”** містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1. **“Державне регулювання цін на окремі види сільськогосподарської продукції як один із видів підтримки аграрних товаровиробників”** робиться висновок, що ціна, будучи економічною категорією в усі часи розвитку суспільства, була й залишається основним інструментом формування, становлення й розвитку товарно-грошових відносин.

Зосереджено увагу на важливості таких категорій, як “ціна”, “цінова політика”, “механізм ціноутворення”, щодо яких законодавець робив неодноразові спроби визначити їх поняття й закріпити в законодавстві. На підставі дослідження аналізу й узагальнення спеціальної наукової літератури, законодавства та практики його застосування дисертант пропонує дефініцію ціни як юридичної категорії, визначаючи її як правову форму вираження вартості продукції (робіт, послуг), реалізованої суб'єктами господарювання, яка знаходить своє закріплення в законодавчих актах державних правотворчих органів і локальних актах, а також визначеної суб'єктами за взаємною згодою в договорах чи в інших обов'язкових для суб'єктів цих правовідносин документах.

Для ціни сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) притаманні такі ознаки: а) правове вираження вартості сільськогосподарської продукції (робіт, послуг); б) кількість і якість

сільськогосподарської продукції на ринку; в) співвідношення попиту і пропозиції на ту чи іншу сільськогосподарську продукцію; г) витрати на виробництво сільськогосподарської продукції; д) урахування при встановленні ціни такого чинника, як сезонність (циклічність) сільськогосподарського виробництва.

Пропонується законодавчо закріпити наступне формулювання поняття “цінова політика”: це комплекс економічних, юридичних і соціальних важелів, спрямованих на формування цін у державі. Цінова політика має ґрунтуватися на вільному ціноутворенні в поєднанні з державним регулюванням і посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси й послуги в галузі сільського господарства.

Автор вважає, що механізм ціноутворення – це система цілеспрямованих заходів економічного та юридичного впливу суб’єктів ринку (продавців, покупців і держави) на формування цін з метою забезпечення виконання поставленої перед ними мети.

Обґрунтовується висновок, що державна підтримка аграрного товаровиробника залежить від активного впливу держави на визначення рівнів цін при дотриманні оптимального співвідношення між цінами на сільськогосподарську продукцію і цінами на засоби виробництва для сільського господарства. При цьому слід врахувати умови виробництва, нормативні витрати, світові ціни та інші чинники, що стимулюють або обмежують зростання обсягу сільськогосподарської продукції.

Для координації дій державних органів у розробці та здійсненні заходів по наданню державної підтримки аграрним товаровиробникам, ліквідації диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію й ресурси для села доцільно створити Міжвідомчу комісію по розробці умов оптимізації цінового співвідношення між продукцією сільського господарства та інших галузей економіки України, яка повинна діяти відповідно до Положення про цю Комісію. Положення “Про Міжвідомчу комісію...” має містити визначення основних завдань комісії, а також умов щодо складу останньої, її прав, підстави й умови відповідальності тощо.

У підрозділі 2.2. *“Лізинг як вид державної підтримки аграрних товаровиробників”* на підставі аналізу наукової юридичної літератури й законодавства, дисертант пропонує розглядати лізинг як економіко-правову категорію, яка поєднує сукупність економіко-правових відносин, що виникають у зв’язку з реалізацією договору лізингу. Договір лізингу у даному випадку становить собою зовнішню форму вираження зв’язків між лізингодавцем і лізингодержувачем.

Зазначається, що основні засади розвитку лізингових відносин в Агропромисловому комплексі як виду державної підтримки аграрних товаровиробників повинні перш за все визначатися в уніфікованих актах аграрного законодавства України.

Сформульовано авторське поняття “аграрний лізинг”: аграрний лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування

аграрному товаровиробникові (лізингодержувачеві) на визначений строк сільськогосподарської техніки та іншого майна, що належать лізингодавцеві або набуваються ним у власність (господарське відання), за дорученням чи погодженням лізингодержувача у відповідного постачальника (продавця) цього майна, необхідного лізингодержувачеві для здійснення сільськогосподарської та іншої діяльності за умови сплати ним періодичних лізингових платежів і з правом переходу вказаного майна у власність лізингодержувача або без установлення такого права.

З метою створення сприятливого середовища щодо впровадження й розвитку лізингу пропонується в аграрному секторі передбачити комплекс заходів по підготовці в першу чергу правової бази функціонування лізингової діяльності, для чого необхідно розробити і прийняти закон “Про аграрний лізинг”. Автор наводить його примірну структуру.

Підрозділ 2.3. “Заставна закупівля зерна як вид державної підтримки аграрних товаровиробників (субсидії, дотації)” присвячено питанням організаційно-правових та економічних заходів державної підтримки аграрних товаровиробників в умовах формування аграрного ринку і трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні, де важливу роль відіграють державні заставні закупівлі основної сільськогосподарської продукції – зерна.

Робиться висновок, що законодавчо-нормативні положення щодо застосування заставних закупівель зерна, які задіяні в Україні, враховують багаторічний зарубіжний досвід і водночас відповідають чинній законодавчій базі України, а також реальним економічним умовам країни на етапі формування цивілізованого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

Для недопущення в нормативних актах невизначеності, нечіткості й нелогічності, а також з метою уникнення непередбачуваного дисертант вважає за доцільне п. 12.1. ст. 12 Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України” викласти в наступній редакції: “Режим державних заставних закупівель зерна застосовується на організованому аграрному ринку зерна України” (тобто з тексту цієї статті вилучити слова “на період до запровадження системи державних форвардних закупівель зерна”). Це надасть Закону чіткості щодо строків дії заставних закупівель зерна, позбавить невизначеності цієї норми стосовно того, що державні заставні закупівлі можуть бути припинені в будь-який момент.

Автор пропонує прийняти закон “Про формування продовольчих та інших фондів сільськогосподарської продукції для забезпечення публічних потреб”, у якому режим заставних закупівель зерна повинен характеризуватися відповідними параметрами, а саме: (а) чітким визначенням строку припинення державних заставних закупівель зерна; (б) створенням фонду позики; (в) забезпеченням фінансування заставних закупівель зерна за рахунок коштів Держбюджету; (г) проведенням цінової політики на ринку зерна; (д) сертифікацією послуг щодо збирання зерна й утворенням державного механізму контролю за ринком зерна; (е) створенням

державного інституту сертифікації експорту зерна та ін. Усе це дозволить забезпечити державні гарантії (як у розвинутих країнах світу) вітчизняним виробникам зерна в його виробництві й реалізації, а також допоможе вийти з кризового стану, у якому вони опинились.

У підрозділі 2.4. **“Кредитування сільськогосподарських товаровиробників як вид їх державної підтримки”** розглядається питання щодо ролі і значення кредитування суб’єктів аграрного виробництва. Підкреслюється, що потреба у створенні ефективної системи кредитування в аграрному секторі економіки є необхідною й нагальною. До цього часу ні в чинному законодавстві, ні у спеціальній літературі немає чіткого визначення сутності системи кредитування та її побудови. Поняття “система кредитування аграрних товаровиробників” пропонується розглядати як сукупність різних багаторівневих відносин із притаманною їм правовою справедливістю в досягненні чітко визначеної мети, які встановлюються між кредитодавцями – банківськими установами й організаціями, яким надано право здійснювати кредитні операції – по наданню аграрним товаровиробникам власних активів (в основному грошових коштів) у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості і платності.

На підставі аналізу чинного законодавства зроблено висновок, що існують усі умови для створення Аграрного банку. Автор підтримує тих науковців, які теж наполягають на доцільності створення такого спеціалізованого комерційного Аграрного банку для проведення в життя кредитної політики держави в галузях АПК, доки не створено конкурентного середовища в цій сфері.

Досліджено також питання щодо загальних рис відносин по наданню кредитної субсидії та правила їх правового опосередкування.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв’язання конкретного наукового завдання, що виявляється у дослідженні питань державної підтримки аграрних товаровиробників. У ній досліджено основи державної політики у ціновій, кредитній, бюджетній, регуляторній та інших сферах державного регулювання сільськогосподарської діяльності, розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Сформульовані теоретичні положення, практичні висновки спрямовані на розвиток аграрного законодавства.

Головні наукові і практичні результати роботи мають теоретичне та прикладне значення та зводяться до наступного:

– ринковим умовам притаманне не державне управління, а певний вплив держави на сільськогосподарське виробництво переважно на основі застосування економічних заходів і методів, складником якого є державна підтримка сільського господарства. Сучасна державна підтримка сільського господарства полягає у зміцненні аграрного виробництва, забезпеченні

ринкового відтворення продукції рослинництва і тваринництва;

– функції державної підтримки сільського господарства – це конкретні дії держави в особі уповноважених органів, що різняться між собою за предметом, змістом урегульованого чинним законодавством впливом суб'єкта на об'єкт;

– підтримка державою аграрних товаровиробників має за мету здійснення основних функцій: по-перше, це забезпечення продовольчої безпеки (мається на увазі забезпечення населення продуктами харчування за рахунок власних резервів), яка є важливим складником національної безпеки; по-друге, гарантії стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції аграрними товаровиробниками; по-третє, забезпечення гарантій для товаровиробників, зайнятих у сільському господарстві з урахуванням специфіки останнього, пов'язаної із сезонністю й залежністю від природи, високою вартістю, необхідною інфраструктурою, а також обов'язковою підтримкою родючості ґрунтів порівняно з вартістю кінцевої сільськогосподарської продукції;

– під державною підтримкою сільського господарства слід розуміти законодавчо закріплені організаційні, економічні та правові механізми, завдяки яким аграрним товаровиробникам надається необхідна фінансова допомога державними компетентними органами з метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку й забезпечення продовольчої безпеки населення;

– основними складниками державного регулювання сільського господарства виступають певні напрямки роботи відповідних органів держави, які використовують економічні методи, а також здійснюють необхідні організаційні заходи, що й визначає сутність державної підтримки аграрних товаровиробників; це фінансово-кредитна, цінова й організаційно-правова політики держави;

– державна підтримка аграрних товаровиробників за своєю сутністю й завданнями, покладеними на неї, повинна провадитися на чітко визначених і всебічно обґрунтованих принципах, як-то: аграрний протекціонізм; законність; узгодженість і взаємодоповнення; гласність; контроль і соціальна спрямованість;

– ціна, як юридична категорія, – це правова форма вираження вартості продукції (робіт, послуг), реалізованої суб'єктами господарювання, яка знаходить своє закріплення в законодавчих і локальних актах або ж визначена суб'єктами за взаємною згодою в договорах чи інших обов'язкових для суб'єктів цих правовідносин документах;

– цінова політика – це комплекс економічних, юридичних, політичних і соціальних важелів, спрямованих на формування цін у державі;

– механізм ціноутворення – це система цілеспрямованих заходів економічного та юридичного впливу суб'єктів ринку (продавців, покупців і держави) на формування цін з метою забезпечення виконання поставленої перед ними мети;

– для створення сприятливого середовища щодо впровадження й розвитку лізингу в аграрному секторі необхідно передбачити комплекс заходів по забезпеченню правової бази функціонування лізингової діяльності й у першу чергу розробити і прийняти закон України “Про аграрний лізинг”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. *Сафонов І.П.* Державна підтримка виробника сільськогосподарської продукції є конче необхідною // *Право України.* – 2005. – № 3. – С. 53-56.

2. *Сафонов І.П.* Державна застава за купівлі зерна – важливий захід підтримки аграрних товаровиробників // *Право України.* – 2005. – № 5. – С. 77-81.

3. *Сафонов І.П.* Правові проблеми державної підтримки сільськогосподарських виробників // *Право України.* – 2005. – № 6. – С. 54-57.

4. *Сафонов І.П.* Удосконалення правового регулювання цін і ціноутворення – важливий засіб державної підтримки аграрних товаровиробників // *Право України.* – 2005. – № 9. – С. 50-53.

5. *Сафонов І.П.* Деякі аспекти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників АПК // *Актуальні проблеми правознавства: Тези доп. та наук. повід. конф. молод. учених та здобув. / За ред. Панова М.І.* – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – С. 188-191.

6. *Сафонов І.П.* Кредитування сільськогосподарських товаровиробників як форма їх державної підтримки // *Конституція України – основа побудови правової держави і громадянського суспільства: Тези доп. та наук. повід. наук.-практ. конф. молод. учен. та здобув. / За ред. Панова М.І.* – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – С. 218-220.

7. *Сафонов І.П.* Деякі правові аспекти державної заставної за купівлі зерна // *Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавства України: перспективи в ХХІ ст.: Тези доп. та наук. повід. наук. конф. / За ред. Барановського М.М.* – Біла Церква: Білоцерків. держ. аграр. ун-т, 2006. – С. 155-158.

АНОТАЦІЇ

Сафонов І.П. **Правова регламентація державної підтримки аграрних товаровиробників.** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2007.

У дисертації розглянуто особливості державної підтримки аграрних товаровиробників в Україні, поняття, функції, сутність і принципи такої підтримки. Наводяться відмінні риси правової регламентації окремих видів державної підтримки аграрних товаровиробників. Особливу увагу

приділено питанню державного регулювання цін на окремі види сільськогосподарської продукції, лізингу, державним заставним закупівлям зерна, кредитуванню як виду державної підтримки аграрних товаровиробників. На підставі проведеного аналізу нормативних актів розроблено рекомендації та пропозиції по вдосконаленню законодавства у сфері державної підтримки аграрних товаровиробників.

Ключові слова: державна підтримка, функції державної підтримки, напрямки державної підтримки, ціна, лізинг, заставна закупівельна ціна, кредитування.

Сафонов И.П. Правовая регламентация государственной поддержки аграрных товаропроизводителей. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсовое право. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого. – Харьков, 2007.

Диссертация посвящена вопросам правовой регламентации государственной поддержки аграрных товаропроизводителей в Украине в условиях аграрной реформы. В работе рассмотрены этапы развития законодательства о государственной поддержке аграрных товаропроизводителей. Подчеркивается необходимость использования не только собственного, но и заимствованного зарубежного опыта такой поддержки, что очень важно при вступлении Украины в ВТО и ЕС.

Диссертационное исследование содержит углубленный анализ законодательства Украины, регламентирующего государственную поддержку аграрных товаропроизводителей. На основании анализа научной литературы, действующего законодательства в диссертации сформулировано определение понятия государственной поддержки субъектов аграрного производства и изучены её функции. Под государственной поддержкой сельского хозяйства понимается законодательно закрепленные организационные, экономические и правовые механизмы, с помощью которых аграрным товаропроизводителям предоставляется необходимая финансовая помощь государственными компетентными органами с целью стимулирования производства сельскохозяйственной продукции, развития аграрного рынка и обеспечения производственной безопасности населения. Функции государственной поддержки сельского хозяйства – это конкретные действия государства в лице уполномоченных органов, которые разнятся между собой по предмету, содержанию, по урегулированному действующим законодательством влиянию субъекта на объект.

Обосновывается вывод, что нормы, закрепленные в Законах Украины “О приоритетности социального развития села и агропромышленного комплекса в народном хозяйстве”, “О стимулировании развития сельского хозяйства на период 2001-2004 годов”, “О государственной поддержке сельского хозяйства Украины”, “Об основных началах государственной аграрной

политики на период до 2015 года”, составляют комплексный институт правового регулирования государственной поддержки сельского хозяйства такой отрасли, как аграрное право. Составляющими государственного регулирования сельского хозяйства являются определенные направления работы соответствующих органов государства, использующие экономические методы, осуществляющие необходимые организационные мероприятия, что и определяет сущность государственной поддержки аграрных товаропроизводителей, – финансовой, кредитной, ценовой и организационно-правовой. Выносится предположение о том, что государственная поддержка аграрных товаропроизводителей по своей сути и задачами, возложенными на неё, должна проводиться на четко определенных принципах, а именно: аграрного протекционизма, законности, согласованности и взаимодополняемости, гласности, контроля и социальной направленности.

Впервые предложено дефиницию цены как юридической категории, ценовой политики, системы ценообразования, ценового механизма.

На основании существующих различных точек зрения о правовой природе лизинга, исследуется лизинг как экономико-правовая категория, соединяющая экономико-правовые отношения, возникающие в связи с выполнением договора лизинга. Основные начала развития лизинговых отношений в АПК как вида государственной поддержки должны определяться в унифицированных актах аграрного законодательства Украины.

Раскрывается содержание залоговой закупки зерна, а также кредитования аграрных товаропроизводителей как виды государственной поддержки сельского хозяйства.

Предлагается принятие законов Украины “О защите отечественного товаропроизводителя от импортных поставок” и “Об аграрном лизинге”. С целью оптимизации рекомендуется внести ряд изменений в Закон “О государственной поддержке сельского хозяйства Украины”.

Ключевые слова: государственная поддержка, функции государственной поддержки, направления государственной поддержки, цена, лизинг, залоговая закупка зерна, кредитование.

Safonov I.P. Legal regulation of state support of agricultural goods producers. – Manuscript.

Dissertation for Candidate of Legal Sciences scientific degree, speciality 12.00.06 – land law; agricultural law; environmental law; law of natural resources. – Yaroslav the Wise National Law Academy of Ukraine. – Kharkiv, 2007.

The dissertation deals with peculiarities of state support of agricultural goods producers in Ukraine, concept, functions, nature and principles of such support. The author examines distinctive features of legal regulation of individual types of state support of agricultural goods producers. Main attention is paid to the issue of state regulation of prices on individual types of agricultural goods, leasing, hypothecation purchase of grain, crediting as types of state support of agricultural goods producers. On the basis of the conducted analysis of statutory acts, recommendations and suggestions are made concerning improvement of

legislation in the field of state support of agricultural goods producers.

Key words: state support, functions of state support, directions of state support, leasing, hypothecation purchase price, crediting.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичний наук
Туєва О.М.

Підписано до друку 22.03.2007. Формат 60x90 1/6.
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 1,02. Обл.-вид.арк. 0,9. Тираж 100.
Зам. № 2883

Друкарня
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Пушкінська, 77